

כיבוד אח הגדול

בראשית כ"ה

(לא) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב מִכְרָה כִּיּוֹם אֶת־בְּכֹרְתֶךָ לִי: (לב) וַיֹּאמֶר עֲשׂוּ הֲנֵה אֶנְכִי הוֹלֵךְ לְמוֹת וְלִמְהֵרָה לִי בְכֹרָה:

רש"י שם

בכורתך – לפי שהעבודה בבכורות, אמר יעקב: אין רשע זה כדי להקריב להקב"ה.

רד"ק שם

... ר"ל מכירה גמורה תמכרנה לי היום והבכורה להדרו ולכבדו ולקום מפניו לפי שהיה בכור והוא לא היה ראוי לכך והיה קשה בעיניו לכבד אדם כמהו אלא שלא יכול להמנע מזה מפני מנהג העולם. ואמרו כי גם היה מנהג להיות לו מעלה ויתרון בירשת אביו, כענין שצותה התורה "פי שנים" וכל זה מכר לו. ואף על פי כן נענש בזה לפי שעשה בזה כנגד מנהג העולם, וכבדו כבוד גדול אחר כן על כרחו מפחדו אליו.

נצי"ב שם

מכרה כיום את בכורתך – בכורה לפני מתן תורה היתה נוגעת לכבוד הנהגה, וגם היה נוטל ממילא יתרון בנחלה. ואמר, כי באותו אופן ומעמד שאביו כעת, ימכור, ולא יוכל לטעון אם ישתנה המכר אח"כ אם יהיה נוגע אז הרבה או פחות מכאשר היום.

מסכת כתובות קג.

דתניא: "כבד את אביך ואת אמך, את אביך - זו אשת אביך, ואת אמך - זו בעל אמך, וי"ו יתירה - לרבות את אחיך הגדול! הני מילי מחיים, אבל לאחר מיתה לא.

רש"י מסכת כתובות דף קג עמוד א

ה"מ - דחייב בכבוד אשת אביו בחיי אביו.

רמב"ם הלכות ממרים ו:טו

חייב אדם לכבד את אשת אביו אע"פ שאינה אמו כל זמן שאביו קיים שזה בכלל כבוד אביו, וכן מכבד בעל אמו כל זמן שאמו קיימת, אבל לאחר מיתתה אינו חייב, ומדברי סופרים שיהיה אדם חייב בכבוד אחיו הגדול ככבוד אביו.

השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם שורש ב

אבל אני מבאר סברתו בזה. אמרו שם בגמר כתובות הני מילי מחיים אבל לאחר מיתה לא. הנה ביארו כי זה האיש שהוא בעל אמו אינו חייב בכבודו מפני כבוד עצמו אלא מפני שהוא כבוד לאמו בענין האיש ההוא הרי זה פטור ממנו. נמצא שלא נתרבה כאן מצוה יתירה על כבוד האבות אלא שיכבד אותם בכל ענין שיהיה להם כבוד. אבל אחיך הגדול אם חשבו הראשונים שאין המצוה כן אלא בחיי האבות לפי שהוא גנאי להם שיתבזו תולדותם והם מצטערים בזה הרבה ומנהג כל האנשים ליסר בניהם לנהוג כבוד בגדוליהם. וכן נראה שלא נתרבה בו"ו יתירה אלא כעין מה שנתרבה בעיקר התיבה ואם כן הכל חוזר אל כבוד האבות.

כסף משנה שם

וכן משמע ליה דאשת אביו ובעל אמו כיון דמאת מרבין להו ככתובים מפורשים דמו אבל אח גדול דלא מייתין לה אלא מדרשה דוי"ו לא חשיב ככתוב מפורש בתורה אלא מד"ס:

מנחת חינוך פרשת יתרו מצוה לג

נראה מדבריו דלר"מ דמוכח מיתורא דוא"ו דינו ד"ת ממש רק שקורא אותו ד"ס כידוע דרכו של הר"מ...
... א"כ אם דרשין וא"ו אחיו הגדול נמי מדאוריית' רק הר"מ קורא לה מד"ס אבל המצוה היא מה"ת ויש הרבה נ"מ בין מצוה של תורה או דרבנן. וע' רמב"ן בס' המצות דעתו דגם אחיו הגדול הוא בחיי אבות מחמת כיבודם כי רצונם בכך אבל מדברי הר"מ נראה דאף לאח"מ חייב בכיבודו דאצל א"א ובע"א כ"ז שהוא קיים וכאן סתם ולא כתב זה נראה דס"ל דבכ"מ חייבי' ולא מחמת כיבוד אבות נגעו בה רק דהוא גזה"כ או דחז"ל תקנו כן ומהש"ס הכא משמע דעל אשת אב מבואר דוקא בחיים אבל באחה"ג אינו מבואר ע"כ דבכ"ע חייב בכבודו. והנה נראה דכל הכבוד שמחויב לאביו ולאמו חייב ג"כ באנשים הנ"ל אך מצד הסבר' כיון דכיבוד מסרו לכתוב לחכמי' א"כ באביו ואמו שייך בכבוד שלא לקרוא אותו בשמו וכדומה המבואר בר"מ וש"ע אבל אחיו אפשר דאין זה בכלל הכבוד

ערוך השולחן יורה דעה ר"מ

וחייב אדם בכבוד אחיו הגדול, בין שהוא אחיו מאביו ובין שהוא אחיו מאמו. וכך דרשו חכמינו ז"ל (שם):
"ואת" – לרבות אחיך הגדול. ויש שכתבו דדווקא האח הראשון, אבל לא השני אף שהוא גדול בשנים ממנו (באר היטב סעיף קטן י"ז בשם הלכות קטנות וש"י). וכתב הרמב"ם שחייב לכבדו כלאביו, וזהו מדרבנן, עיין שם.

רץ כצבי חלב ב עמ' כא

וביאור דבריו דהנה יש לחקור מהו יסוד החיוב בכבוד אשת אביו ובעל אמו וכבוד אחיו הגדול האם הם חיובים עצמיים ישירים שכדוגמת כיבוד אב ואם חייבה התורה חיובים נוספים ולהם יש מהות משל עצמם [והיינו שחיוב זה הוא כבחינת חיוב ישיר] או שגדר חיובים אלו הוא שאינם חיובים נפרדים העומדים בפני עצמם אלא חיובים הנובעים מחיוב כיבוד אב ואם וחלק מחיוב זה ואין להם מהות נפרדת משל עצמם אלא שחיוב

שו"ת הרא"ש כלל טוסימן

ששאלת אם חייב אדם בכבוד אחיו הגדול מאמו כמו באחיו מאביו. דע שאין חילוק, כי כמו שחייב אדם בכבוד אמו כמו בכבוד אביו כך חייב בכבוד אחיו הגדול מאמו כמו באחיו מאביו. ובכתובות פרק הנושא (דף ק"ג) תניא כבד את אביך זו אשת אביך, ואת אמך, זה בעל אמך, אתין כדדריש ואו יתירה מואת אמך לרבות אחיך הגדול, אלמא מיתורא דכתיב גבי אמו קא דריש ליה.

סימן ז

וששאלת על אח הגדול שחרף וביזה לאחיו שהוא תלמיד חכם וקטן הימנו בשנים ונידו הקטן בשנים שהוא תלמיד חכם לאחיו גדול בשנים אם נדויו נדוי, משום שדרשו ואת לרבות אחיך הגדול. יפה עשה שנידהו דכיון שאינו נושא פנים בתורה אינו עושה מעשה עמך, ומן הדין אינו חייב לכבדו.

שולחן ערוך יורה דעה ר"מ

(כא) חַיִּב אָדָם לְכַבֵּד אֶשֶׁת אָבִיו, אֶף עַל פִּי שְׂאִינָה אָמוּ, כָּל זְמַן שְׂאָבִיו קָיָם. וְחַיִּב לְכַבֵּד בְּעַל אָמוּ, כָּל זְמַן שְׂאָמוּ קָיָמָה. אָבֵל לְאַחַר מֵיתָה, אֵינוֹ חַיִּב בְּכַבּוּדָם. וּמְכַל מְקוּם דְּבָר הַגּוֹן לְכַבְּדָם אֶף לְאַחַר מֵיתָה. הַצַּג מְפָרְשִׁים נוֹסְפִים

(כב) חַיִּב אָדָם בְּכַבּוּד אָחִיו הַגָּדוֹל, בֵּין שֶׁהוּא אָחִיו מְאָבִיו בֵּין שֶׁהוּא אָחִיו מְאָמוּ. לְנֶאֱפָלוּ הַקֶּטָן הוּא תַלְמִיד חָכֵם וְגָדוֹל בְּתוֹרָה יוֹתֵר מִן הַגָּדוֹל. כֵּן מִשְׁמַע לוֹ (מִתְּשׁוּבַת הָרֵא"שׁ שֶׁבְּסֵעִיף שֶׁאֲחִי"ז וְסָמ"ג) וְדִלָּא כִּיִּשׁ חוֹלְקִין בְּזָה (ב"ז). {

(כג) אַח גָּדוֹל שֶׁחָרַף וּבְזָה לְאָחִיו שֶׁהוּא תַלְמִיד חָכֵם וְקֶטָן מְמַנּוּ בְּשָׂנִים, וְנִדְּהָ הַקֶּטָן לְגָדוֹל, יִפֶּה עֲשָׂה שְׂנֵידָהוּ, דְּכִיּוֹן שְׂאִינוֹ נוֹשֵׂא פָּנִים לְתוֹרָה אֵינוֹ עוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה עִמָּךְ וְאֵינוֹ חַיִּב לְכַבְּדוֹ.

פתחי תשובה יורה דעה שם

(יח) בכבוד אחיו הגדול – עיין בתשובת כנסת יחזקאל סימן כ"ה ד' ל"ו ע"ג שהביא דיש פלוגתא בין הרמב"ם והרמב"ן בספר השרשים אם חייב בכבוד אחיו הגדול אף לאחר מיתת אביו ואמו, עוד טעם הכבוד הוא רק משום כבוד אביו ואמו כמו באשת אביו ואינו חייב לכבדו רק כל זמן שאביו ואמו קיימים ע"ש ועיין בד"מ סק"ז:

(יט) אחיו הגדול – עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל ועי' בשבו"י שם שכתב עוד דדוקא לאחיו הגדול חייב לכבד ולא לאחותו הגדולה רק מדרך ארץ שלא לדבר בפני מי שגדול ממנו ע"ש:

ברכי יוסף יורה דעה סימן רמ אות יז

ומטעם זה יפה פסק בהלכות קטנות ח"א סימן קכ"ג, דאינו מחויב לכבד רק אחיו הגדול הראשון ולא השני, אף שגדול ממנו בשנים, כיון שאינו יורש גדולת אביו. עכ"ד.

ודע דבשער המצוות לרבינו האר"י זצ"ל (פרשת יתרו דף טו ע"ב) מבואר בהדיא דחייב כבוד האח הוי לכל אחיו הגדולים ממנו, ומשמע מדברי קדשו דה"ה לחייב לכל אחיו הגדולים אחר מיתת אביהם. ועוד משמע מנועם שיח קדושתו, דיש חייב לכבד לאחותו הגדולה, ובפרט לפי הדרך השני שכתוב שם, כאשר יראה המעיין שם.

וראיתי בספר בית לחם יהודה שכתב בדין זה, וז"ל, בכבוד אחיו הגדול היינו גדול האחים שנכנס במקום האב, ולא לכל הגדול מחבירו. כונת האר"י. וכ"ש לא לאחותו, מהאי טעמא נ"ל. עכ"ל. ונסחא מוטעת היא, וכבר בקונטרס שם הגדולים אות ח' (מע' גדולים ערך מהרח"ו), כתבתי דיש בלבול ונסחאות מוטעות בכתבי האר"י, והגורם לזה. ע"ש. ומה שכתבתי הוא מסדר מהר"ש ויטאל, שהעתיק מכתב הרב אביו מהרח"ו זצ"ל עצמו, והוא סלת נקיה. והכי משמע מפשט דברי רז"ל בב"ר פרשת ויצא (עד, ד), והוזכר בשבות יעקב. ומדברי מהר"ש יפה שם.

Yaakov Avinu felt the need to honor his older brother because that was the way of the world. In our generation, we are in need of improvement regarding the way we respect our elders and others in general. We must learn from Yaakov Avinu, who felt uncomfortable being anything less than respectful towards his wicked, but older, brother.